

Нечипорук Людмила Володимирівна
докт. екон. наук, професор
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Доброрез Оксана Геннадійовна
здобувач кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Анотація. Уточнено зміст страхування як механізму управління. Визначено його роль у процесі управління кредитним ризиком, що реалізується як через самострахування (формування та використання резерву банку на можливі втрати за кредитними операціями), так і пряме страхування (формування страхового фонду за участю страхових компаній).

Ключові слова: страхування, ризик, кредитний ризик

Аннотация. Уточнено содержание страхования как механизма управления риском. Определена его роль в процессе управления кредитным риском, которая реализуется как через самострахование (формирования и использования резерва банка на возможные потери по кредитным операциям), так и прямое страхование (формирование страхового фонда с участием страховых компаний).

Ключевые слова: страхование, риск, кредитный риск

Summary. The content of insurance as a risk management mechanism. Defined its role in credit risk management, implemented both through self (the formation and use of bank reserves for possible losses on credit operations) as well as direct insurance (insurance fund formation with insurance companies).

Keywords: insurance, risk, credit risk

Зміни в економіці підкреслили об'єктивний характер страхування як економічної категорії, що виражає необхідні і реально існуючі відносини між державою, підприємствами, організаціями усіх форм власності, населенням і страховими компаніями. Зміст страхування, як і інших категорій, розкривається в його функціях. При визначенні змісту і сфери охоплення функцій страхування основним критерієм є їх суспільно-економічне призначення, їх зміст. Фундатор страхування Л. І. Рейтман відзначав що розподільна функція страхування реалізується через свої підфункції – ризикову, попереджувальну (превентивну), ощадну [1, с. 17].

Ризикову функцію страхування багато дослідників вважають головною, тому що страховий ризик (чи ймовірність збитку) безпосередньо пов'язаний з основним призначенням страхування – наданням грошової допомоги постраждалим господарствам. Саме в межах дії ризикової функції відбувається перерозподіл грошової форми вартості серед учасників страхування у зв'язку з наслідками випадкових страхових подій. Особливістю розподільної функції страхування є відшкодування збитків чи майбутніх потреб, що відрізняється від заощадження.

Однак з метою протистояння потенційній небезпеці накопичуються матеріальні кошти шляхом включення у виробничі витрати можливих втрат, які відкладаються саме у формі заощадження. З початком перехідного періоду різні чинники сприяли зростанню ступеня невизначеності щодо майбутнього, жорстке позичкове обмеження тощо – потенційно спонукали населення до збільшення рівня особистих заощаджень. Але заощадження як спосіб боротьби з небезпеками досягає мети, якщо відомі ступінь і розмір збитків; час настання небезпеки і є можливість для нагромадження необхідної суми.

Нарешті, є підстави говорити про функцію попередження страхового випадку як специфічної для розглянутої категорії. Страхування передбачає можливість зниження ймовірності настання ризику і зниження величини збитків шляхом проведення попереджувальних заходів, хоча це й вимагає додаткових витрат.

Попередження страхового випадку передбачає фінансування широкого комплексу заходів, у тому числі заходів щодо недопущення чи мінімізації наслідків нещасних випадків і стихійних лих. Економічна сутність цієї функції полягає в тому, що, виступаючи розпорядником страхових фондів, компанія об'єктивно зацікавлена в тривалому використанні цих коштів. Захищаючи численні, у тому числі однорідні ризики різних суб'єктів, страхова компанія прагне до скорочення ймовірності виплат шляхом зменшення ймовірності страхового випадку. Для цього в тарифах на окремі види страхування передбачено певні відрахування для утворення фондів попереджувальних заходів (превенція). Але цей інститут, на жаль, не одержав належного розвитку як у практичному застосуванні, так і в теорії. Тим часом потенційні можливості розвитку цієї економічної категорії в житті суспільства є величезними, хоча з економічної точки зору при реалізації цієї функції інтереси страхувальника і страховика не завжди повною мірою збігаються.

Слід враховувати дію ефекту заміщення, що реалізується через самострахування та формування страхових фондів різними структурами у грошовій формі (механізм хеджування на біржовому ринку та кептивне страхування). При цьому вирішальну роль відіграє оцінка ефективності страхування ризиків. Відзначимо, що під ефективністю розуміємо сукупну вигоду або економію витрат, яка обумовлена проведенням страхових операцій. Стосовно української дійсності ефективність характеризується перевищенням витрат «без страхування» над витратами з урахованням страхування.

Попередження страхового випадку має і правовий аспект. Є численні, пов'язані з навмисними порушеннями законодавства, ризики, що не можуть і не повинні братися на страхування. Наприклад, ухилення від податків чи спроба здати на страхування майно, що втратило придатність, ризики, пов'язані з використанням атомної зброї. Юридично обґрунтована відмова від страхування деяких ризиків і є в цьому випадку здійсненням превентивної функції.

Цей момент особливо важливий зараз, коли в умовах ринкової економіки страхування стали вважати ледь не єдиним засобом захисту від усіх помилок і прорахунків в економічному та соціальному житті суспільства. Це стосується насамперед проблем екології. Хоча очевидно, що для їхнього вирішення потрібна в першу чергу реалізація величезного комплексу превентивних заходів і тільки якусь частину проблем може взяти на себе страхування.

Однак і банки намагаються убезпечити себе на кредитному ринку через страхування кредитів. Кредитування з найдавніших часів є ризиковим видом діяльності. Під кредитним ризиком, традиційно розуміють ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать до сплати за користування кредитом у терміни, визначені у кредитній угоді. У процесі управління кредитним ризиком застосовують такі види страхових послуг: страхування ризику неповернення кредиту; страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту банку (або іншому кредитору); страхування невчасної сплати позичальником відсотків за кредит; страхування споживчого кредиту; страхування комерційного кредиту (страхування векселів); страхування депозитів фізичних осіб; страхування депозитів юридичних осіб.

Зазначимо, що запроваджено Правила співробітництва банків та страховиків. Слід зауважити, що правила враховують загальні вимоги законодавства у сфері кредитування, страхування та захисту економічної конкуренції, а саме: законів України «Про страхування» від 07.03.1996р., з наступними змінами та доповненнями, «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., з наступними змінами та доповненнями, "Про захист економічної конкуренції" 11.01.2001 р., з наступними змінами та доповненнями, «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р., з наступними змінами та доповненнями, Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Відповідно до правил банки та страховики зобов'язуються уникати будь-яких узгоджених та координуючих дій (офіційна чи неофіційна домовленість, угода, рішення тощо), що обмежують конкуренцію між банками або між страховиками на відповідних ринках і за Законом України «Про захист економічної конкуренції» (стаття 6) кваліфікуються як антиконкурентні узгоджені дії, зокрема, щодо:

усунення з ринку або обмеження доступу на ринок кредитування та ринки послуг, які одержує особа, яка має намір отримати кредит або вже уклала кредитну угоду з банком, (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання (банків чи страховиків);

застосування різних умов до рівнозначних угод між банками та страховиками, які відповідають вимогам банку, що ставить окремих із них у невігідне становище в конкуренції;

укладення угод за умови прийняття страховиками додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;

суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших страховиків на ринку без об'єктивно виправданих на те причин [2].

Серед вимоги до поведінки банків можна виокремити:

- інформування банком страховиків (відкрите інформування страхових компаній про вимоги банку до страховиків, в т.ч. до Договорів страхування, які приймаються банком в якості забезпечення за кредитом та/або укладення яких є умовою надання (подальшого обслуговування) кредиту);

- інформування банком позичальників (про можливість страхування в будь-якій страховій компанії, яка перевірена банком, відповідає вимогам банку та договори страхування якої відповідають цим вимогам та про перелік таких страхових компаній);

- встановлення банком вимог до страховиків, серед яких, зокрема: кількісні (абсолютні) показники, зокрема, можуть стосуватись: а) певного розміру статутного фонду; б) певного обсягу зібраних страхових платежів (у абсолютних та відносних показниках) в цілому, за певний період або за видами страхування; в) певного розміру страхових резервів або власних коштів; г) досвіду здійснення страхової діяльності; д) наявності регіональних структурних підрозділів, філій, відділень, представництв, інших структурних підрозділів, в місцях розміщення структурних підрозділів банку.

В свою чергу, страховик при взаємодії з банком має дотримуватись наступних умов:

надавати банку вчасно і в повному обсязі достовірну інформацію;

дотримуватись умов відповідності страховика вимогам банку;

дотримуватись вимог договору про надання послуг страхового агента та інших договорів, укладених ним з банком, зокрема, сплачувати агентську винагороду згідно з укладеними договорами;

не стимулювати працівників банку за сприяння страховику в укладенні договорів страхування, окрім узгоджених з банком мотиваційних програм при виконанні банком функцій страхового агента;

укладати із страхувальником договори страхування, які відповідають умовам (типовим формам договорів), погодженим із банком;

здійснювати контроль за працівниками та посередниками страховика щодо дотримання вимог законодавства, умов співпраці з банком.

Необхідність дотримання цих правил визнають як банки, так і страхові компанії, про що свідчить приєднання до них досить потужних інституцій.

Узагальнюючи зазначимо, що у сучасній економіці страхування виступає в ролі найважливішого стабілізатора процесу суспільного відтворення. Страхування як категорія являє собою систему економічних відносин, що включає сукупність форм і методів формування цільових коштів і їхнє використання на відшкодування збитків при різних непередбачених несприятливих явищах (ризиках), а також на надання допомоги громадянам при настанні певних подій у їх житті.

Сучасна банківська практика сформувала різні системи запобіжних заходів щодо зменшення впливу кредитного ризику, серед яких є й страхування, що реалізується як через самострахування (формування та використання резерву банку на можливі втрати за кредитними операціями), так і пряме страхування (формування страхового фонду за участю страхових компаній).

ЛІТЕРАТУРА

1. Страхование дело : учеб. / под ред. Л. И. Рейтмана. – М. : Банк. и биржевой науч.-консультатив. центр, 1992. – 524 с.

2. Правила співробітництва банків та страховиків / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/zakonodavstvo/pravila-spivpraci-bankiv/>